

УДК 378.14

С. М. Осипенко

А. В. Зозуля

В. М. Синиця

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Обґрунтовано необхідність та сформульовано зміст задачі управління формуванням професійної компетентності майбутніх офіцерів. Розглянуто схему та організаційно-методичне забезпечення її вирішення на основі використання запропонованої моделі компетентності випускника та врахування інформації з місця його служби по закінченні закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, управління формуванням компетентності, модель компетентності, рівень компетентності, контроль рівня компетентності.

Постановка проблеми. Успішне виконання завдань формування сил безпеки і оборони України об'єктивно передбачає високу якість підготовки офіцерів у відповідних вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Процес підготовки офіцерів є достатньо складним за структурою та змістом і тому для досягнення потрібних результатів потребує координації та узгодженості його складових. У зв'язку з цим актуальною постає проблема розроблення методичних положень з управління формуванням професійної компетентності випускників ВВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти, у т. ч. й військових, на засадах компетентнісного підходу досліджені у багатьох наукових публікаціях, у яких аналізується зміст поняття професійної компетентності [1], обґрунтовуються її структурні складові [2], розглядаються організаційно-педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу [3, 4], проводиться теоретичне обґрунтування рівнів та відповідних ним показників сформованості фахової компетентності офіцерів [5, 6], пропонується ієрархічна модель якості освіти випускника, вимоги до її рівня та порядок оцінки [7]. Однак аналіз відомих напрацювань у педагогічній теорії і практиці закладів вищої освіти показує, що має місце недостатня розробленість науково-теоретичних і організаційно-методичних аспектів саме управління формуванням професійної

компетентності майбутніх фахівців. Особливо відчувається дефіцит досліджень з цієї тематики стосовно освітнього процесу ВВНЗ, який у силу своєї специфіки на сьогодні є одним з найбільш важливих і складних об'єктів управління.

Метою статті є обґрунтування із системних позицій організаційно-методичних положень щодо управління процесом формування професійної компетентності випускників ВВНЗ із використанням інформації з військ про рівень виконання ними службових обов'язків після його закінчення.

Виклад основного матеріалу. Професійну компетентність випускника ВВНЗ розуміють як базову, інтегральну характеристику особистості сучасного офіцера-фахівця, що виявляється у високому рівні професіоналізму, здатності до ефективного виконання службово-бойових завдань і обов'язків за функціональним призначенням у військах. Управління формуванням професійної компетентності у ВВНЗ повинно виступати як процес взаємно-адаптивної взаємодії суб'єкта, об'єкта і середовища управління, істотними ознаками якого є: управління, організоване і спрямоване на досягнення цілком певних результатів; результати, заздалегідь спрогнозовані з можливим ступенем точності в зоні потенційного розвитку об'єкта управління; управління здійснюється з урахуванням варіативності структурної, функціональної та цільової його складових.

Визначимо поняття управління формуванням

професійної компетентності майбутніх офіцерів – випускників ВВНЗ – як узгоджену за цілями, у часі, просторі та за виконавцями системну сукупність дій щодо впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення потрібного рівня професійної компетентності офіцерів у процесі їх навчання.

У загальному змістовному виді задачу управління формуванням професійної компетентності майбутніх офіцерів можна сформулювати так: на основі заздалегідь визначеного складу професійних компетентностей офіцерів відповідних спеціальностей розподілити наявний навчальний ресурс ВВНЗ для забезпечення потрібного рівня їх компетентностей, організувати його використання та контроль у ході їх формування і прийняття за його результатами, у разі необхідності, корегувальних заходів.

Виходячи зі змісту сформульованої задачі, процес управління формуванням професійної компетентності офіцерів можна подати у структурованому вигляді схемою на рис. 1.

Розглянемо зміст кожного блоку наведеної схеми. В блоці 1 проводиться визначення складу компетентностей офіцерів. Це, по суті, процес перетворення вимог до особистісних та

професійних якостей офіцера, що визначаються загальноприйнятими у суспільстві уявленнями про рівень політичної, правової, економічної, етичної, естетичної культури особи з вищою освітою, а також нормативними документами загальнодержавного та галузевого рівнів у частині вимог до військово-професійних якостей офіцера – в перелік потрібних здатностей випускника, що задовольняють ці вимоги.

Слід зазначити, що на підставі існуючих керівних документів перелік компетентностей випускників ВВНЗ визначається за участі замовника згідно з відповідним стандартом вищої освіти, де вони виступають як інтегральна компетентність, а також загальні і спеціальні (фахові, предметні) компетентності [8]. Такі компетентності мають загальний зміст і їх використання під час формування потрібного навчального матеріалу потребує певної деталізації, тобто формування переліку окремих складових, компонентів за кожною загальною і фаховою компетентностями. Формування складових передбачає ретельний аналіз існуючих нормативних документів, що визначають обов'язки за посадою призначення випускника, а також вимоги до нього як особистості.

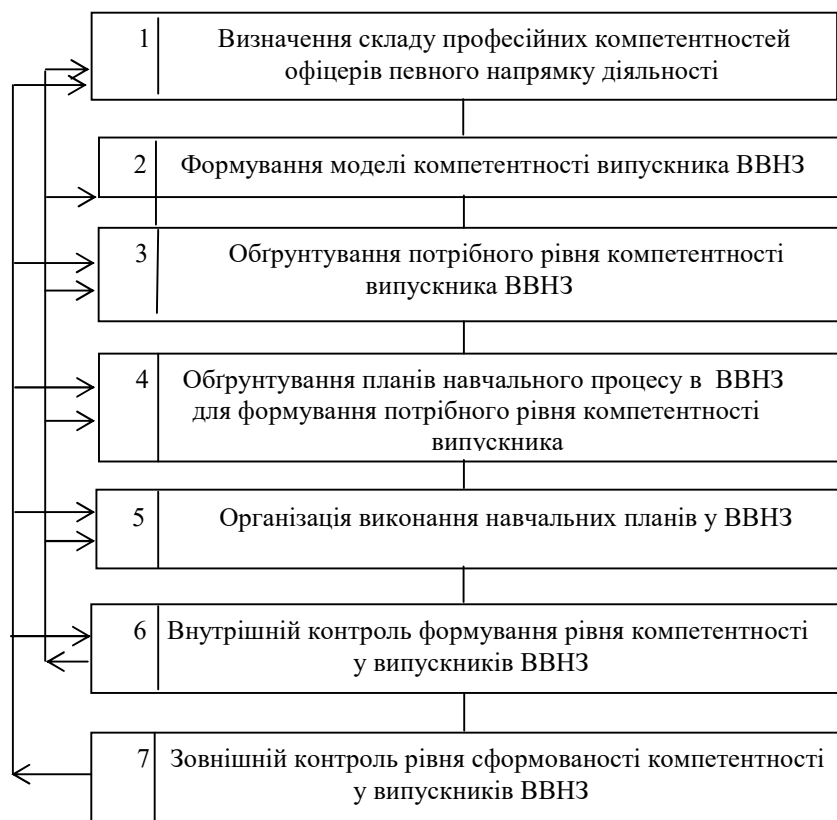

Рисунок 1 – Загальна схема управління формуванням професійної компетентності випускників ВВНЗ

Складові компетентностей для їх виконання повинні мати потрібний набір знань, умінь та навичок для того, щоб визначити необхідний за обсягом та змістом навчальний матеріал для їх засвоєння. Окремим завданням формування переліку компетентностей випускника та їх складових є визначення методами експертної оцінки вагомості як компетентностей, так і їх складових.

Таким чином, визначення переліку компетентностей випускника ВВНЗ є дуже відповідальним етапом процесу управління формуванням відповідних компетентностей, на якому, по суті, визначається обсяг і зміст навчального матеріалу для їх набуття.

У блоці 2 схеми (див. рис. 1) проводиться формування моделі компетентності випускника. В загальному вигляді модель характеризує залежність рівня компетентності випускника як результату навчання від факторів, що його визначають.

Модель повинна задовольняти такі вимоги:

- повнота відображення потрібних компетентностей для виконання функціональних обов'язків за відповідною посадою призначення;

- можливість кількісного виміру рівня сформованості компетентності у ході та за результатами навчального процесу як за окремими складовими, так і в цілому;

- використання інформації для розрахунків за моделлю безпосередньо з навчального процесу ВВНЗ;

- простота моделі та зручність у її використанні.

Ураховуючи сформульовані вимоги, пропонується вибрати формалізовано-змістовну форму моделі, в якій загальний рівень компетентності випускника має вигляд детермінованої математичної залежності від оцінки окремих складових компетентності з урахуванням їх вагомості, а залежність цих оцінок від визначаючих їх факторів має змістовний вигляд і формується експертним методом. Математична модель компетентності має такий вигляд:

$$K_g = \sum_j K_{gj} \cdot \alpha_j, \quad (1)$$

$$K_{gj} = \sum_i B_{ij} \cdot \alpha_{ij}, \quad (2)$$

$$B_{ij} = f(x_{ij1}, x_{ij2}, \dots, x_{ijn}), \quad (3)$$

де K_g , K_{gj} – рівень компетентності випускника загальний та за j -ю складовою, відповідно;

B_{ij} – оцінка i -ї компоненти j -ї складової

компетентності з їх переліку;

$x_{ij1}, x_{ij2}, \dots, x_{ijn}$ – фактори, що визначають величину оцінки B_{ij} ;

α_j, α_{ij} – коефіцієнти вагомості j -ї складової компетентності з їх переліку та i -ї компоненти j -ї складової компетентності, $\sum_j \alpha_j = \sum_i \alpha_{ij} = 1$.

На основі сформованої моделі в процесі управління розраховують потрібний, поточний, підсумковий та фактичний рівні компетентності.

Потрібний рівень компетентності в цілому та за окремими складовими за їх переліком та компонентами проводять на основі вимог до цього рівня методом зворотного рахунку. Розрахунок здійснюють у такій послідовності. На основі заданого потрібного загального рівня компетентності K_g за формулою (1) обчислюють рівні складових загальної компетентності K_{gj} .

Поточний рівень компетентності визначають за окремими її складовими та компонентами після вивчення відповідного навчального матеріалу за даними поточної успішності здобувачів методом прямого рахунку.

Підсумковий рівень компетентності характеризує результати навчання здобувача і розраховується на основі всіх даних, що є у ВВНЗ, методом прямого рахунку.

Фактичний, або реальний, рівень компетентності визначають за даними оцінки ступеня виконання випускником відповідних обов'язків за посадою призначення. Оцінки формує окрема комісія за місцем служби випускника за методичними вказівками ВВНЗ. Розрахунок проводять за формулами (1) і (2).

Таким чином, формули (1) і (2) застосовують для кількісного виміру рівня компетентності за відомими даними. Формула (3) характеризує залежність оцінок окремих компонентів компетентності від визначальних факторів. До них слід віднести: навчально-матеріальну базу ВВНЗ; рівень організаційного та методичного забезпечення навчального процесу; науково-методичний рівень викладання дисциплін; індивідуальні якості здобувачів тощо. Формулу (3) визначають експертним способом і застосовують під час обґрунтування потрібного обсягу, змісту та методичного забезпечення навчального матеріалу для формування певної компетентності, а також під час аналізу рівня оцінок за його засвоєння як окремого етапу управління.

У цілому наявність та застосування моделі формування професійної компетентності

випускників є необхідною умовою управління формуванням компетентності, надає йому ознак цілеспрямованості, постійності, відповідальності та ефективного використання навчальних ресурсів. По суті, модель компетентності є об'єднуючим елементом для усіх функцій та етапів управління.

Обґрунтування потрібного рівня компетентності випускника проводять у блоці 3 (див. рис. 1) на основі вимог, які пред'являє замовник і які повинні мати кількісний вираз за кожною компетентністю з їх загального переліку, сформованого у блоці 1 (див. рис. 1). Потрібну оцінку рівня компетентності з боку замовника доцільно мати як в цілому, так і відносно кожної її складової. На основі відомої загальної оцінки методом зворотного рахунку за формулою (1) визначають потрібні оцінки кожної складової компетентності, а за формулою (2) – оцінки за їх компонентами, тобто знаннями, уміннями та навичками. Зворотний рахунок може не дати однозначного варіанта потрібних оцінок, тому їх величини потребують узгодження, за необхідності, із замовником.

На основі сформованих потрібних оцінок рівня компетентності, їх складових та компонентів проводять обґрунтування планів навчального процесу в ВВНЗ (див. рис. 1, блок 4). Фактично, визначають навчальний матеріал за дисциплінами та їх складовими (змістовими модулями), що беруть участь у формуванні відповідних компетентностей.

Основні вимоги для виконання цього блоку такі:

– навчальний матеріал за обсягом, змістом, видами занять та залученими навчальними ресурсами повинен забезпечувати формування потрібного рівня компетентності;

– структурованість, компетентнісна спрямованість навчального матеріалу, тобто відповідність кожної компетентності та її компонентів певній одиниці навчального процесу – змістовому модулю, заняттю;

– узгодженість навчального матеріалу між дисциплінами та всередині їх – з питань формування компетентності;

– ефективність використання залучених навчальних ресурсів під час формування навчального матеріалу.

Формування потрібного обсягу навчального матеріалу, його структуризація за видами занять, змістовими модулями, навчальними дисциплінами, залученими засобами

навчально-матеріальної бази для задоволення вимог до рівня компетентності випускника є дуже відповідальним етапом щодо організації навчального процесу, а також для розроблення методичного апарату щодо управління ним. Для виконання цього етапу слід використати експертні методи шляхом формування відповідних робочих експертних груп із залученням провідних фахівців науково-педагогічного складу. За результатами їх роботи визначають обсяг навчального матеріалу (перелік змістових модулів), що забезпечують формування компетентностей за кожною складовою та їх компонентами. Відповідно, забезпечується можливість оцінювання рівня компетентності як під час планування навчального процесу, так і в ході його здійснення за формулами, сформованими у блоці 2 (див. рис. 1).

Загальним результатом блоку 4 схеми, зображеної на рис. 1, є комплект навчально-методичних матеріалів для організації навчального процесу за відповідною спеціальністю та спеціалізацією.

У блоці 5 передбачається виконання комплексу заходів з організації навчального процесу згідно зі сформованими у попередньому блоці навчально-методичними документами. Основною вимогою під час виконання блоку є якісне проведення запланованих занять з обов'язковим оцінюванням сформованих у здобувачів рівня знань, умінь та навичок згідно з визначеними критеріями. За таких умов з'являється можливість розрахунку рівня сформованості компетентності за результатами поточної успішності, який здійснюється у блоці 6 схеми, наведеної на рис. 1.

Зміст поточного контролю полягає у визначенні відповідності рівня компетентності, що сформована за результатами оцінок поточної успішності здобувачів, з потрібним рівнем компетентності, розрахованим у блоці 3 схеми, в аналізі причин можливих відхилень та розроблення заходів для прийняття управлінських рішень для їх усунення. Поточний контроль можна розділити на оперативний, рубіжний та підсумковий.

Оперативний контроль проводять у ході навчального процесу шляхом аналізу поточної успішності й оцінки поточного рівня певної компетентності. В разі суттєвого відхилення з'ясовують причини та приймають відповідні заходи. Контроль здійснюють за результатами

засвоєння змістових модулів, що визначають обсяг навчального матеріалу для формування відповідної компетентності.

Рубіжний контроль проводять за результатами навчання за семестр та навчальний рік. Розрахунки та аналіз здійснюють у тій же послідовності, що й у поточному контролі. Однак аналіз повинен бути більш глибоким та всебічним, а заходи за його результатами – більш вагомими за напрямками, змістом та обґрунтованістю.

Підсумковий контроль – це контроль рівня практично сформованої компетентності випускника по закінченні ВВНЗ. Фактично це прогнознний рівень його компетентності, з яким він направляється у війська для виконання обов'язків за посадою призначення. Порівняння прогнозного рівня компетентності з потрібним характеризує підсумковий результат освітньої діяльності ВВНЗ. Аналіз можливих відхилень за результатами порівняння полягає у визначенні їх факторів на основі формул (1) і (2), тобто за дисциплінами, модулями для кожного випускника, та конкретних причин усередині цих факторів [див. формулу (3)]. Результати аналізу використовують для корегування, за необхідності, складових комплексу навчально-методичної документації ВВНЗ за різними напрямками. Підсумковий аналіз є більш глибоким порівняно з поточним і рубіжним та використовує їх результати. На схемі (див. рис. 1) результати виконання блоку 6 забезпечують зворотний зв'язок із попередніми блоками схеми, починаючи з блоку 1.

Випускники ВВНЗ практично у повному складі направляються для проходження служби у війська на посади, за якими відбувалася їх підготовка. За результатами служби, особливо у перші роки, формується дуже важлива інформація про ступінь відповідності отриманих у ВВНЗ знань, умінь та навичок, тобто рівня прогнозної компетентності, рівню практичного виконання своїх обов'язків, тобто рівню практичної компетентності випускника. Слід зазначити, що у ВВНЗ використовують інформацію про результати проходження служби випускниками у вигляді отримання відзивів з військ. Однак їх використання для управління навчальним процесом є обмеженим, оскільки інформація у відзивах має загальний характер і для прийняття рішень у термінах компетентнісного підходу мало придатна.

Зовнішній контроль рівня сформованої у ВВНЗ компетентності випускників у блоці 7 схеми, поданої на рис. 1, передбачає складання

відзиву за формою, де відображаються отримані за місцем служби у військах оцінки рівня компетентності виконаних випускником за певний період (наприклад, рік) функціональних обов'язків за тим переліком, за яким він готувався у ВВНЗ. За такими відзивами за формулами (1), (2) розраховують фактичний рівень компетентності випускника, який повністю придатний для порівняння з прогнозною компетентністю. Аналіз прогнозної та фактичної компетентності випускників проводять шляхом порівняння відповідних оцінок компетентності в цілому та за окремими її складовими, виявлення складу та впливу факторів можливих відхилень, їх групування та систематизації для формування загальних висновків, а також розроблення заходів для прийняття необхідних управлінських рішень шляхом повертання до попередніх блоків схеми.

Висновок

Запропонована схема управління формуванням компетентності випускників ВВНЗ передбачає використання як його внутрішньої інформації, так й інформації ззовні, що формується у військах за місцем їх служби. Це дає змогу суттєво підвищити рівень аналізу якості навчального процесу в ВВНЗ та обґрунтованість управлінських рішень щодо його вдосконалення. Організаційно-методичне наповнення схеми управління надає навчальному процесу ознак цілеспрямованості, постійності, відповідальності та ефективного використання навчальних ресурсів.

Напрямок подальших досліджень можна вважати використання реальної інформації для проведення апробації сформульованих методичних положень з метою їх уточнення і можливості практичного застосування.

Перелік джерел посилання

1. Лісниченко Ю. М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення фахових дисциплін на засадах компетентнісного підходу. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 432–435.
2. Шевченко А. Зміст та структурні компоненти фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 3 (54). С. 227–232.
3. Маслій О. М. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу у сфері

військово-економічної логістики : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2011. 174 с.

4. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 172 с.

5. Романюк І. М. Показники та рівні сформованості фахової компетентності офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 6 (43). С. 166–172.

6. Романюк І. М. Основоположні критерії професійної компетентності офіцерів органів по роботі з особовим складом Збройних Сил

України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 5 (42). С. 151–156.

7. Зельницький А. М. Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 2017. № 6. С. 71–83.

8. Про затвердження методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/51506/ (дата звернення: 22.01.2021).

Стаття надійшла до редакції 08.02.2021 р.

УДК 378.14

С. Н. Осипенко, А. В. Зозуля, В. Н. Синиця

УПРАВЛЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Обоснована необходимость и сформулировано содержание задачи управления формированием профессиональной компетентности будущих офицеров. Рассмотрена схема и организационно-методическое обеспечение ее решения на основе использования предложенной модели компетентности выпускника и учета информации с места его службы по окончанию военного учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, управление формированием компетентности, модель компетентности, уровень компетентности, контроль уровня компетентности.

UDC 378.14

S. Osypenko, A. Zozulia, V. Sinitsa

MANAGEMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF GRADUATES OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The urgency of the problem of managing the formation of professional competence of future officers and the development of methodological provisions for its solution is substantiated. The concept is defined and the task of managing the formation of their professional competence is formulated in a meaningful way.

The scheme of solving the formulated problem is proposed, in which the composition of professional competencies of officers of a certain specialty is consistently determined, the model of competence of a graduate of a military educational institution is formed, the required level of his competence is substantiated, educational process plans are formed to ensure the required level of competence control of the level of formation of the graduate's competence.

The formation of competencies and their elements is carried out on the basis of normative documents that define the responsibilities for the position of the graduate, as well as the requirements for him as an individual.

A formalized and meaningful form of competence model is proposed, in which the general level of competence of a graduate has a kind of deterministic mathematical dependence on the assessment of certain individual components of competence taking into account their weight, and the dependence of these assessments on their determining factors has a meaningful form and is formed by expert method. The mathematical expression of the competence model is given.

It is proposed to control the level of competence formation based on the results of current success in the educational institution, which forms the forecast level of competence of the graduate, as well as the results of their service in the army after graduation, which forms the real level of competence. Based on their comparison and analysis, appropriate solutions are developed to improve graduate training.

Keywords: *professional competence, competence formation management, competence model, competence level, competence level control.*

Осипенко Станіслав Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри оперативного та логістичного забезпечення Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-0548-6428>

Зозуля Артем Володимирович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри оперативного та логістичного забезпечення Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-0548-6428>

Синиця Віктор Миколайович – командир 181 окремого батальйону матеріального забезпечення військової частини А 2925
<https://orcid.org/0000-0002-3631-6033>